

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Jan Bułhak
VILNIUS

III knyga

Jan Bułhak

VILNIUS

III knyga

Įvykiai ir žmonės. Apylinkės

Sudarytoja Jūratė Gudaitė

UDK 947.45-25(084)
Bu231

Knygos leidimą parėmė:

Lietuvos Respublikos kultūros ministerija
Kultūros rėmimo fondas

MG BALTIC

Koncernas „MG Baltic“

Dailininkas

ARŪNAS PRELGAUSKAS

Maketuotoja

VIRGINIJA LAPUŠAUSKIENĖ

Redaktorė

NIJOLĖ DEVEIKIENĖ

Į anglų kalbą vertė

AUŠRA SIMANAVIČIŪTĖ

Viršelyje:

Šv. Ignoto skersgatvis. Fot. Janas Bulhakas. 1912–1915

2 puslapyje:

Janas Bulhakas. Fot. Janas Kurusza-Worobjewas. 1912

ISSN 1392-9003

ISBN 978-609-8039-11-5

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2011

Turiny

„Trečiojo Vilniaus“ vizija Jano Bułhako fotografijose 7

Įvykiai ir žmonės 35

Vilniaus apylinkės 309

Katalogas 435

Santrumpos 444

Literatūra 444

Asmenvardžių rodyklė 446

Jan Bułhak's Photographs 447

List of Illustrations 471

Vilniaus senamiestis iš Šv. Jono bažnyčios varpinės. 1912–1915

„Trečiojo Vilniaus“ vizija Jano Bulhako fotografijose

Artimesnė Jano Bulhako pažintis su Vilniumi, jo istorija, architektūros paminklais, visuomeniniu bei meniniu gyvenimu prasidėjo susibūčius su čia gyvenusiu dailininku Ferdynandu Ruszczycu. 1910 m. lapkričio 21 d. pirmą kartą susitikęs su dailininku jo bute Užupyje, Bulhakas parodė jam savo pirmąsias kraštovaizdžio fotografijas. Šis susitikimas buvo lemtingas – nuo tada Bulhako gyvenimas beveik pusę amžiaus buvo susietas su šiuo miestu. F. Ruszczycas, įžvelgęs pradedančio fotografo meninius sugebėjimus, pasiūlė jam persikelti į Vilnių ir čia atidaryti savo fotografijos studiją. Bulhakui apsispręsti padėjo iš dailininko gauta žinia, kad miesto dūmos sprendimu jam siūloma vadovauti įkurtam miesto fotografijos archyviui. Padedamas F. Ruszczyco, Bulhakas turėjo inventorizuoti miestą, t. y. fotografuoti architektūros paminklus ir jų detales, o nuotraukas sudėti į albumus. Pasak fotografo, „tik jo [Ruszczyco] dėka atsivėrė akys ir išsilaisvino manyje iki tol snaudusios jėgos, leidusios architektūrą pamilti taip karštai, kaip ir peizažą, o Vilniuje palikti širdį visiems laikams“¹. Šio darbo jis ėmėsi 1912 metais.

Pirmasis viešas Bulhako fotografijų pristatymas Vilniaus publikai įvyko dar 1908-aisiais. Tų metų sausio 13 d. laikraštis *Życie ilustrowane* paskelbė fotografų darbų konkursą, kuriame Bulhako kraštovaizdžiai buvo įvertinti pirmąja vieta ir vėliau publikuoti minėto dienraščio numeriuose su paantrašte *Obrazy Litwy* (Lietuvos vaizdai). 1912 m. Vilniaus dailininko Stanisława Jaročko iniciatyva draugijos „Sokol“ salėje surengtoje parodoje „Lenkijos peizažas“ „tarp keliasdešimt paveikslų ir tūkstančių fotografijų buvo eksponuoti nauji įdomūs Władysława Zahorskiego ir Michała Brensztejno fotografijų rinkiniai bei puikios Jano Bulhako kraštovaizdžio nuotraukos“².

Proteguojamas F. Ruszczyco kaip talentingas ir perspektyvus fotografas, Bulhakas pradėjo lankytis Vilniaus inteligentijos sambūriuose, susipažino su mieste veikusiu kultūros ir mokslo draugijų nariais – lenkų kultūros elitu, kurį daugiausia sudarė bajorai. Dauguma jų priklausė krajovcų visuomeniniam politiniam judėjimui, dalyvavo slaptų organizacijų veikloje ir puoselėjo viltį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėse žemėse atkurti nepriklausomą valstybę. Apie krašto politiką ir kultūrinius reikalus buvo diskutuojama „pirmadienių“ susirinkimuose pas F. Ruszczycą. Ten rinkdavosi aktyviausi lenkų politikos, kultūros ir visuomenės atstovai: žurnalistas Ludwikas Abramowiczius, advokatas Stanisławas Bagiński, istorikas Józefas Bieliński, gydytojai Tadeuszas Dembowski, Kazimierz Dmochowski, dramaturgas, publicistas Benedyktas Hertz, publicistas Czesławas Jankowski, teisininkas Michałas Römeris, istorikas ir žurnalistas Janas Obsta, aktorius ir teatro režisierius Juliuszas Osterwa, muzikas ir dirigentas Ludomiras Michałas Rogowski, žurnalistas Napoleonas Rouba, dailininkas ir skulptorius Ludomiras Słędziński, miesto archyvaras Wacławas Gizbert-Studnickis, miesto burmistras Michałas Węslawski, advokatas, mecenatas Tadeuszas Wróblewski, žurnalistas Aleksandras Zwierzyński ir kt. Bulhakas kartu su F. Ruszczycu lankydavosi net itin

1 Jan Bulhak, „Wiek męski Ferdynanda Ruszczyca“, in *Ferdynand Ruszczyca. Życie i dzieło: Księga zbiorowa*, Wilno, 1939, s. 65. Citatas iš knygos vertė Stanisłavas Žvirgždas.

2 *Gazeta codzienna*, 1912 06 24, nr 161.

uždaruose Vilniaus politinio ir kultūros elito susirinkimuose. 1912 m. gruodžio 24 d. Bulhakas svečio teisėmis dalyvavo „Neošubravčų“ (Nenaudėlių) draugijos Kūčių vakarieneje. Porą nuotraukų, kuriose jis įamžino vakarienės dalyvius, fotografas padovanojo draugijos įkūrėjui T. Wróblewskui. Apie tai fotografas užsimena savo laiške³.

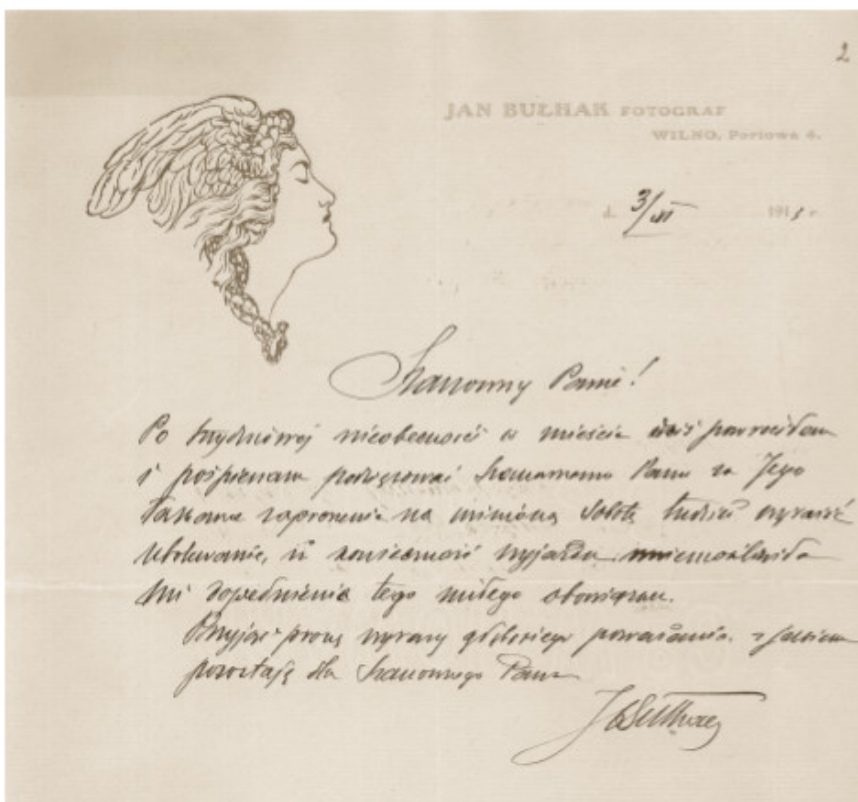
Atnaujintos draugijos veikla prasidėjo 1899 m. gruodžio 24 d. Draugijos būstinė buvo T. Wróblewskio bute. Pasak dailininkės Sofijos Romerienės, „kas šeštadienį jame vykdavo susijėjimai, į kuriuos būdavo įleidžiami tik žymiausi vietos inteligentai ir iškilūs svečiai iš kitur“⁴. Bulhakas tuos šeštadieninius susirinkimus labai mėgo, nes, jo žodžiais, „ten galėjai sutikti visą Vilniaus meno, literatūros ir mokslo pasaulį“⁵. Tuose susirinkimuose buvo aptarinėjami ir naujo pastato, skirto Wróblewskių bibliotekai, statybos planai. T. Wróblewskis buvo ne tik garsus advokatas, bet ir kolekcininkas, turėjo surinkęs ir iš tėvų paveldėjęs keliasdešimt tūkstančių knygų, dokumentų, meno ir muziejinių vertybių rinkinius, kurie vos tilpo bute. S. Romerienė savo atsiminimuose rašo, kad jau paauglystėje, kai pirmą kartą apsilankė advokato bute, jai „labai gilų įspūdį paliko jo masoniškieji rinkiniai, apgaubti paslapties žavesio“⁶. Istoriko Žyginto Būčio teigimu, T. Wróblewskio sukaupta „masonikos kolekcija domėjosi ir mokslinių tyrimų tikslais naudojosi žymūs to meto masonikos tyrinėtojai – S. Małachowski-Lempickis, rusų istori-

3 J. Bulhako laiškas T. Wróblewskui (be datos). MAVB, Autografų kolekcija, F7-1222, l. 1. Laiškų citatas vertė Jadvyga Raucienė.

4 Jolanta Širkaitė, *Dailininkė Sofija Romerienė*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 22–23.

5 Jan Bulhak, „Wiek męski Ferdynanda Ruszczyca“, s. 145.

6 Jolanta Širkaitė, op. cit., p. 23.

Jano Bulhako laiškas Tadeuszui Wróblewskui. 1913 lapkričio 3

Restauruojamas Pilies kalno bokštas. 1914

Petro Vileišio leidimas ir Bulhako parašas. Fotografas taip pat talkino ir Lietuvių dailės draugijai. Jis fotografavo draugijos rinkinio muziejinius eksponatus, dailininkų paveikslus. Draugijos ir fotografo bendradarbiavimą liudija 1912–1914 m. Bulhako fotostudijos firminiai kvitai, kuriuose nurodytos ir autoriaus parašu patvirtintos pinigų sumos, sumokėtos jam už tam tikrą padarytų fotografijų ir foto-reprodukcijų skaičių²¹.

Vis dėlto didžiausią Bulhako fotoreprodukcijų dalį sudaro F. Ruszczyco kūrinii – paveikslų, piešinių, parodų afišų, plakatų, leidinių vinječių, spektaklių

²¹ LLMA, f. 33, ap. 1, b. 21, l. 80, 81, 175; b. 27, l. 39; b. 31, l. 100, 101, 130, 160.

kostiumų eskizų ir dekoracijų – nuotraukos. Fotografas dažnai buvo kviečiamas dalyvauti įvairiuose dailininko meniniuose sumanymuose. 1911 m. jis kartu su F. Ruszczyco ir dar keliais Etnografijos komisijos nariais vaikščiojo po Karolin iškęs ir ieškojo tinkamos vietos, kur būtų galima įkurti nuolatinę liaudies architektūros ir meno ekspoziciją, sudarytą pagal švedų Skanseno muziejaus pavyzdį. Nors sumanymas įsteigti etnografijos muziejų nepavyko, tačiau 1913 m. rugsėjo 14 d. Vilniaus Miesto salėje (dabar Nacionalinė filharmonija) buvo surengta liaudies meno paroda. Ją organizavo F. Ruszczyco įsteigta Vilniaus draugija naminei pramonei ir liaudies daili remti. Liaudies meno ir smulkiųjų amatų pirmosios parodos ekspoziciją sudarė Vilniaus, Kauno, Gardino, Vitebsko, Minsko, Mogiliavo gubernijų skyriai, Vilniaus mokslo bičiulių draugijos, taip pat privačios L. Uziėblos, M. Brensztejno etnografinių daiktų kolekcijos, Vilniaus miesto muziejaus archeologinių iškasenų rinkinys, W. Zahorsio puodžių dirbinių, F. Ruszczyco Vilniaus verbų, Antonio Brodawskio senovinių siuvinų ir molio, geležies, dramblio kaulo dirbinių bei kiti rinkiniai. Parodoje taip pat buvo eksponuotos Vilniaus fotografų Aleksandro Jurašaičio ir Jano Bulhako nuotraukos. Liudas Gira rašė: „Bulhako fotografijos skyrius atrodė tikrai gražiai; jis parodė daugybę labai aiškiai nutrauktų fotografijų įvairių parodoje išstatytų dalykų, daugiausia lietuviškų.“²² Už liaudies meno kūrinių nuotraukas šioje parodoje fotografas pelnė aukso medalį²³. Bulhakas fotografavo ir pačią parodą, jos skyrių ekspozicijas.

Panašaus pobūdžio kita etnografijos paroda Vilniuje, Pacų rūmuose (Didžioji g. 43), buvo surengta Pirmojo pasaulinio karo metais. Jos atidarymas įvyko 1916 m. birželio 30 d. Atidarymo iškilmėse dalyvavo Vokietijos kaizerio Vilhelmo II sūnus princas Oskaras, 10-osios armijos generolas Hermannas von Eichhornas, rezidavęs Vilniuje, miesto vyriausiasis burmistras kapitonas Pohlis ir, pasak kunigo Prano Bie-

22 L. Gira, „Didžioji Vilniaus paroda“, *Šaltinis*, 1913, Nr. 44, p. 692.

23 „Nagrody na I-iej krajowej wystawie przemyslu drobnego i sztuki ludowej w Wilnie“, *Kurier Litewski*, 1913 10 01, nr 224.

24 Kunigo Prano Bieliausko dienoraštis. MAVB, F9-3009, p. 46.

Kultuvės. XIX a. pab.–XX a. pr.
Lietuvių dailės draugijos rinkinys. 1912–1914

Verpstės. XIX a. pab.–XX a. pr.
Lietuvių dailės draugijos rinkinys. 1912–1914

Vilniaus miesto darbo namų parodos plakatas. 1916

liausko, „apie 150 karininkų“²⁴. Vokiečių karinė valdžia parodą surengė tikėdamasi, kad jos lankytojai galės ne tik susipažinti su krašto tautų etnografija, bet ir įsigyti liaudies meno dirbinių. Joje savo nuotraukas vėl eksponavo fotografai A. Jurašaitis ir Bulhakas, kuris buvo ir parodos komiteto narys. Bulhako fotografijos buvo rodomos lenkų skyriuje: viename kambarielyje kabėjo Lietuvos kraštovaizdžių ir Vilniaus fotografijos, kitame – portretų galerija ir Vilniaus apylinkių vaizdai. Bulhakas fotografavo ir šios parodos ekspozicijų fragmentus. Kai kurias jo ekspozicijų nuotraukas publikavo vokiečių 10-osios armijos leidžiamo dienraščio *Zeitung der 10. Armee* priedas *Scheinwerfer*²⁵. Buvo išleisti du parodos vadovai-katalogai²⁶. Antrajame kataloge, kuris iliustruotas fotografijomis, įdėtos devynios Bulhako nuotraukos su šios parodos vaizdais.

Pirmojo pasaulinio karo metais okupuotų kraštų civiliams gyventojams fotografuoti buvo draudžiama. Vokiečių karinė valdžia 1915 m. spalio 23 d. vokiečių, lenkų ir lietuvių kalbomis paskelbė įsakymą, kuriame nurodoma: „Turintieji aparatus, nevertotus dar stiklius [stiklo negatyvus] ir kitus fotografavimo dalykus, tur[i] priduoti [i] karišką vyriausybę. [...] Gyventojams, kurie užsiima fotografavimu profesionališkai, miesto vyriausybė pagal savo nuožiūrą gal[i] leidimą fotografuoti suteikti. Vokiški gyventojai gal[i] fotografuoti tuomet, jeigu tur[i] ypatingą raštiškai pažymėtą leidimą...“²⁷ Asmeniškai susipažinęs su paskirtu miesto magistrato konservatoriumi, architektu ir meno istoriku Manfredu Böhmannu, Bulhakas galėjo nevaržomai fotografuoti, pasak jo, tokius Vilniaus mūrų, sodų ir pastatų kampelius, kurie rusams valdant jam buvo visiškai neprieinami: „Nors civiliams gyventojams buvo šiukštu uždrausta fotografuoti, aš su vokiečių poručiku vaikščiojau visur laisvai, fotoaparatu nešinas, ir sugrįždavau su gausiu nuotraukų derliumi.“²⁸

25 *Scheinwerfer*, 1916, Nr. 25.

26 *Führer durch die Ausstellung Wilnaer Arbeitsstuben*, 1916; *Führer Ausstellung Wilnaer Arbeitsstuben*, Wilna: *Zeitung der 10. Armee*, 1916.

27 MAVB, K. J. 8594.

28 Jan Bulhak, „Wiek męski Ferdynanda Ruszczyca“, s. 166.

Fotografo teigimu, 1916 m. Vilniaus vaizdų rinkiniai keleriopai pasipildė naujomis fotografijomis. Bulhakas užsimena, kad vokiečiai jo menines fotografijas vertina labiau nei tautiečiai, nes šioje srityje yra daugiau išprusę.

Ilgijęs vokiečių administracijos palankumą ir autoritetą, Bulhakas tęsė savo veiklą fotostudijoje, Portovaja gatvėje 6. Daug jo fotografijų, ypač Vilniaus vaizdų, buvo paskelbta ne tik vokiečių spaudoje, bet ir jų išleistuose pažintiniuose krašto vadovuose ar kitokiuose leidiniuose apie Lietuvą. Fotografas taip pat darė reportažines nuotraukas vokiečių laikraščiu *Zeitung der 10. Armee*. Jo priede *Scheinwerfer* publikuotose fotografijose jis įamžino Vilniaus miesto karinio štabo karininkus²⁹, vokiečių kariuomenės katalikų vyskupą Heinrichą Joeppeną su kunigais ir kariškiais³⁰, dokumentavo Vilniuje vykusius istorinius įvykius, fotografavo miestą iš lėktuvo. Jam pavyko užfiksuoti Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo paminklo demontavimo darbus. Muravjovo paminklo nukėlimą Bulhakas fotografavo slapčia, anot jo, „užsislėpęs už užuolaidos advokato Wróblewskio bute šalia aikštės“³¹.

Jau minėtas dienraščio *Zeitung der 10. Armee* priedas *Scheinwerfer* spausdino ne tik Bulhako, bet ir kitų Vilniaus fotografų – brolių Leono ir Mirono Butkowskių, Stanisława Filiberto Fleury, A. Jurašaičio – nuotraukas: miesto panoramas, bažnyčių ir jų interjero vaizdus. Karo metais Vilnių daug fotografavo ir vokiečių 10-osios armijos korespondentai bei paprasti kareiviai. Jie mėgo fotografuoti miesto panoramas, architektūros paminklus, tačiau labiausiai – žmones gatvėse. Vilniuje buvo gausu karo pabėgėlių – benamių vaikų, elgetų ir vietinių neturtingų žydų. Mieste kasdien žmonės rinkdavosi prie lauko virtuvių, įsikūrusių įvairiose Vilniaus vietose, kad gautų sriubos. Liaudies virtuvių siužetus, tikriausiai lenkų organizacijos „Kuchnie ludowe w Wilnie“ užsakymu, 1916 m. fotografavo ir Bulhakas. Vilniaus liaudies virtuvių vaizdų fotografijomis buvo suinteresuota ir vokiečių valdžia. Šios kolekcijos fotografijos yra pažymėtos „Organizacja Kuchen Ludowych“ ir „Organizacja Kuchen Ludowych m. Wilna. Hr. W. Lubiński. Biuro Bernardyńska, 1.“ antspaudais, o nuotraukų siužetų pavadinimai pateikti lenkų ir vokiečių kalbomis. Karo kasdienybės vaizdų fotografijas vokiečiai dažniausiai naudojo propagandai, norėdami pasauliui parodyti okupuoto krašto gyvenimo realijas. Kunigas P. Bieliauskas savo dienoraštyje prisimena, kad „vokiečiai vežiojo po lietuvių prieglaudais [...] atvykusius iš Amerikos delegatus, rodė Vilniaus gyventojų skurdą, kad galėtų iš Amerikos gauti pašalpos vargšams padėti“³². Miesto varguomene daugiausia rūpinosi įvairios labdaros organizacijos, o vilniečių gyvenimą reglamentavo ne tik okupacinės valdžios įstaigos, bet ir miesto tautinių bendrijų įkurtos švietimo bei visuomeninės institucijos. Vienoje jų, būtent Piliečių milicijoje, dirbo ir Bulhakas. Jis buvo Vilniaus milicijos trečiojo komisariato komendanto Jano Pilsudskio techninis padėjėjas³³. Kai kurių karo metais Vilniuje veikusių lenkų visuomeninių įstaigų darbuotojus ir organizacijų narius fotografas įamžino savo nuotraukose. Okupacijos metais, nuo 1915-ųjų rudens, Bulhakas beveik visą laiką gyveno Vilniuje. Iš miesto buvo išvykęs tik 1918 m. vasarą, kuomet lankėsi Peresekoje pas savo šeimą. Rudenį jis vėl sugrįžo į Vilnių.

Tolimesniam fotografo gyvenimui šiame mieste lemiamą įtaką turėjo 1919 metų įvykiai, nulėmę Vilniaus likimą ir jo ateitį. Tais metais balandžio 19 d. lenkų

29 *Scheinwerfer*, 1916, Nr. 10.

30 *Scheinwerfer*, 1916, Nr. 7.

31 Jan Bulhak, „Wiek męski Ferdynanda Ruszczyca“, s. 160.

32 Kunigo Prano Bieliausko dienoraštis. MAVB, F9-3009, p. 9.

33 „Milicja Wileńska, 1915–1917“.

MAVB, F25-67, l. 17.

F. Ruszczyca. Būsimo miesto, jo pavadinto „Trečiuoju Vilniumi“, viziją dailininkas pateikė 1927 m. birželio 1 d. Konrado celėje (bazilijonų vienuolyne) literatūrinio trečiadienio metu skaitytoje paskaitoje. Po kelių dienų laikraštis *Kurier Wileński* paskelbė F. Ruszczyco paskaitos „Trečiasis Vilnius“ aprašymą: „Klausytojas galėjo įsivaizduoti puikius, nepaprastai nusisekusius, žiniomis ir meile Vilniui pagrįstus projektus! [...] Nuo Aušros vartų eidami žemyn į miestą, vaizduotėje mes *de facto* regėjome Gucevičiaus rotušę, tačiau ne tokią, kaip įprasta – *de nomine* pritaikyta miesto tarybos ir dalies magistrato *locum*. Priešais rotušę – paminklas Mickevičiui. Netoliese, Pacų rūmuose – prezidento buveinė ir reprezentaciniai miesto rūmai. Priešais paštą, puikiam vadinamajame Römerio mūriniame namelyje (kieme) – išsvajotas vilniškis „Baryczkų mūras“. Kokia puiki senojo patricijų Vilniaus reprezentacija. Katedros aikštė. Iš pagrindų pertvarkytas aikštės architektonines proporcijas gadinęs skveras, kurį čia buvo įrengę okupantai. Čia pastatytas paminklas Jadvygai ir Jogailai, galvojant istoriškai, būtų tinkamas ir netgi būtinus. Arsenalo gatvę priartėjame prie Neries. Dešinėje, senojo arsenalo (dabartinių 3-iojo pionierių pulko kareivinių) fone – paminklas Žygimantui Augustui. Arsenalas turėtų tapti vilniške gliptoteka su renesansinių Vilniaus objektų modeliais. Šalia Tiškevičių rūmų – labai reikalingas tiltas per Nerį. Palei upę per visą miestą – puikūs bulvarai, kažkas panašaus į *corso* nuo Antakalnio iki Žvėryno. Platus, patogus ir gražus pasivaikščiavimo kelias.⁶⁵ Čia dailininko paminėtiems, bet neįgyvendintiems įsivaizduojamo „Trečiojo Vilniaus“ projektams tektų priskirti ir planuotus paminklus Józefui Pilsudskiui bei Steponui Batorui. 1939 m. balandžio 19 d., minint Vilniaus prijungimo prie Lenkijos 20 metų sukaktį, buvo surengta paminklo J. Pilsudskiui konkurso projektų paroda. Pirmąją premiją konkurso komisija įvertino skulptorės Janinos Reichert-Toht paminklo projektą, pavadintą „Darbas“, kurį ji sukūrė bendradarbiaudama su savo vyru Fryderyku Tohtu ir Krystyna Tolloczkówna. Bulhako fotografija su šio projekto vaizdu buvo publikuota žurnale *Wilno*⁶⁶. Paminklą Steponui Batorui buvo planuojama pastatyti rekonstruotame P. Skargos kieme universiteto 350 metų jubiliejaus proga. Vis dėlto tarpukario Vilniaus paminklų istorijoje daugiausia diskusijų visuomenėje ir spaudoje sukėlė A. Mickevičiaus paminklo kūrimo akcija. XIX a. Vilniaus inteligentų iškelta paminklo A. Mickevičiui idėja buvo bandyta įgyvendinti 1905 m., tačiau nepavykus ji buvo atgaivinta tarpukariu, surengiant du viešus paminklo konkursus. Pirmasis įvyko 1926 m., antrasis – 1932-aisiais. Nors abiem atvejais buvo paskelbti konkursus laimėję paminklo projektai, tačiau dėl įvairių aplinkybių paminklas poetui nebuvo pastatytas. 1926 m. konkursui pristatytų paminklo maketų paroda buvo surengta lapkričio 3 d. atnaujintame manieže, stovėjusiame Vilniaus gatvėje, priešais Ožėškienės aikštę. Ekspozicijos fragmentus ir prizinėmis vietomis įvertintus paminklo A. Mickevičiui ir kitus projektus fotografavo Bulhakas⁶⁷. Jis taip pat nufotografavo ir antrajame konkurse pirmąją vietą užėmusio Henryko Kunos paminklo A. Mickevičiui projektą. Vienintelis paminklas, skirtas A. Mickevičiui atminti, tarpukario Vilniuje buvo kariškių iniciatyva 1924 m. Neries dešiniajame krante pastatytas skulptoriaus Zbigniewo Pronaszkos paminklo poetui laikinas medinis maketas, kurį 1931 m. apgriovė pakilęs Neries vanduo.

1926 m. lapkričio 9–11 d. Vilniuje vyko pirmasis visos Lenkijos evangelikų konfesijų suvažiavimas. Ta proga Stepono Batoro universitete buvo atidaryta įdomi

⁶⁵ *Kurier Wileński*, 1927 06 04, nr 126.

⁶⁶ *Wilno*, 1939 04, nr 2, s. 169.

⁶⁷ 1926 m. surengto paminklo A. Mickevičiui konkurso prizinė s vietą laimėjusių projektų fotografijos saugomos LLMA, f. 43, b. 102.

Skulptoriaus Henryko Kunos paminklo Adomui Mickevičiui projektas, konkurse laimėjęs pirmąją premiją. 1932

paroda. Joje buvo rodomi unikalūs Vilniaus evangelikų reformatų sinodo archyve saugomi liturginiai reikmenys: sidabriniai indai, altoriaus, taurių užtiesalai, taip pat pergamentai, knygos ir dokumentai. 1926 m. išleistame parodos vadove *Zabytki reformacyjne w Wilnie*⁶⁸ Stefanas Klaczyński rašo, kad parodos ekspoziciją sudarė keturi skyriai – bažnyčios paminklų, pergamentų, spaudinių, o ketvirtajame buvo eksponuojami įvairūs daiktai – karalių Žygimantų portretai, fotografijos, žemėlapiai, F. Ruszczyco kreidele nupieštas Vilniaus evangelikų reformatų sinodo archyvo interjero vaizdas ir kita. Katalogo autorius atkreipė dėmesį, kad tarp eksponuojamų fotografijų savo grožiu išsiskyrė Ostašino vaizdai. Jis neįvardijo šių nuotraukų

⁶⁸ Stefan Klaczyński, *Zabytki reformacyjne w Wilnie*, Wilno: Pogoń, 1926.

Prie atidengtos Karalių kriptos Vilniaus katedroje. Iš kairės pirmoje eilėje: penktas Marianas Morelowski, Juliuszas Kłosas, vyskupas Kazimierz Michalkiewicz, Stanisławas Lorentzas, iš dešinės ketvirtas Ferdynandas Ruszczyca, priekyje jo vyskupas Władysławas Bandurskis. 1931 rugsėjo 21

Jogailaičio ir abiejų karaliaus Žygimanto Augusto žmonių – Elžbietos Habsburgaitės ir Barbaros Radvilaitės – kapai. Katedros gelbėjimo komiteto Techninės ir Meninės-istorinės komisijų sprendimu teisė fotografuoti kriptą ir karališkuosius palaikus buvo suteikta Bulhakai. Fotografo užduotis buvo kuo daugiau ir tiksliau užfiksuoti kiekvieną kriptos ir karališkųjų palaikų mokslinių tyrinėjimų etapą ir parengti išsamią fotomedžiagą. 1931 m. spalio 1 d. Katedros gelbėjimo komiteto posėdžio protokole nurodyta, kad Bulhakas nufotografavo Karalių kriptą ir nuotraukas pateikė minėtoms komisijoms⁷⁸. Buvo padaryta keliasdešimt mokslinių fotografijų⁷⁹. Įamžinti atkastus karališkuosius palaikus piešiniuose Katedros gelbėjimo komitetas įpareigojo Stepono Batoro universiteto profesorius F. Ruszczyčą, L. Sleńdzińskį ir Kazimierzą Kwiatkowskį. Į kriptą jie buvo įleisti tik penkioms dienoms (spalio 1–5 d.). Bulhakas nufotografavo kriptoje iš natūros karališkuosius palaikus ir relikvijas piešiantį F. Ruszczyčą bei šešis dailininko pieštuku ir spalvota kreidele nupieštus piešinius. Taip pat buvo nufotografuoti ir L. Sleńdzińskio bei K. Kwiatkowskio piešiniai.

⁷⁸ Katedros gelbėjimo komiteto Techninės ir Meninės-istorinės komisijų 1931 m. spalio 1 d. susirinkimo protokolas Nr. 9. LVIA, f. 1135, ap. 12, b. 96, l. 11.

⁷⁹ Fotografijos saugomos LVIA, f. 1135, ap. 3, b. 308. 12 fotografijų yra Lietuvos dailės muziejuje.

Bernardinų vienuolyno freskos, vaizduojančios Švč. Mergelę Mariją su Kūdikieliu Jėzumi, fragmentas. 1928

Fotografui teko dokumentuoti ir kitus reikšmingus atradimus, susijusius su Vilniaus gotikinės architektūros senąja sienų tapyba. 1923–1928 m. laikotarpiu, ne kartą remontuojant bernardinų vienuolyno patalpas, kurios priklausė Stepono Batoro universiteto Dailės fakultetui, po tinko sluoksniu buvo atidengti gotikinės sienų tapybos likučiai. 1925 m. freskų fragmentų buvo rasta vienuolyno galerijoje ir zakristijoje. Jų išsaugojimu rūpinosi Vilniaus konservatoriai J. Remeris ir J. Rutkowskis. 1925 m. lapkričio 8 d. Bernardinų vienuolyno freskų konservavimo komisijos susirinkimo protokole nurodyta, kad „jas reikia nufotografuoti tuoj pat, tik nuvalius kalkes, ir po to, kai jos bus konservuotos“⁸⁰. Kitas kapitalinis vienuolyno pastatų remontas vyko 1928 metais. Tada vienuolyno galerijoje, netoli refektorijaus, buvo atidengtas dar vienas gotikinės sienų tapybos fragmentas, vaizduojantis Švč. Mergelę Mariją su Kūdikieliu Jėzumi. Šis faktas užfiksuotas Bernardinų vienuolyno freskų konservavimo komisijos 1928 m. balandžio 21 d. susirinkimo protokole⁸¹. Jame teigiama, kad visas vienuolyno galerijos sienas puošė XVI a. freskos, todėl jų likučius būtina išsaugoti ir konservuoti Vilniaus meno istorijos ir kultūros labui. Tačiau menotyrininkė Rūta Janonienė rašo, kad „atidengta freska nebuvo restauruota, o vėliau uždažyta ir iš dalies sunaikinta“⁸². Rastoji freska užfiksuota dviejose Bulhako fotografijose. 1929 m. Bulhakas taip pat įamžino nykstančias vizitacinių vienuolyno freskas, vaizduojančias Šventojo Rašto scenas: „Šventosios Dvasios at-

⁸⁰ Vilniaus bernardinų vienuolyno freskų konservavimo komisijos 1925 m. lapkričio 8 d. posėdžio protokolas. KPC PSDF, f. 22, ap. 1, b. 67, l. 1.

⁸¹ Vilniaus bernardinų vienuolyno freskų konservavimo komisijos 1928 m. balandžio 21 d. posėdžio protokolas. KPC PSDF, f. 22, ap. 1, b. 67, l. 5.

⁸² Rūta Janonienė, „XVI a. pradžios sienų tapybos idėjinės programos Vilniaus bernardinų bažnyčioje“, in *Lietuvos Didžioji knyga: kultūros ir dailės. Vilniaus dailės akademijos darbai* 26, Vilnius, 2002, p. 209.

1-2 Vilniaus vandentiekio siurblių stotis Bernardinų sode
1914

3 Aušros vartų šaltinių vandentiekis
1916

17 Griaunama Aleksandro Nevskio koplyčia, pastatyta 1865 m.
Šv. Jurgio prospekto skvere (dabar V. Kudirkos aikštė)
1919

33 Liaudies virtuvė Vilniuje
1916

34 Liaudies virtuvė Skapo gatvėje
1916

75 Atkurtojo Vilniaus Stepono Batoro universiteto
inauguracijos iškilmės prie Šv. Jono bažnyčios
1919 spalio 11

76 Senojo, XVII a. pradžios, Vilniaus universiteto rektoriaus skeptro kopija
1919

77 Stepono Batoro universiteto rektoriaus žiedas
1919